

თეა სუმბაძე

ილია ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედებითი ურთიერთმიმართების საკითხი სიმონ ჩიქოვანის თვალთახედვით

სიმონ ჩიქოვანი XX საუკუნის თვალსაჩინო ქართველი პოეტია, რომლის ლიტერატურული მოღვაწეობაც მხოლოდ მხატვრული შემოქმედებით არ შემოიფარგლება. ლექსების და პოემების გარდა იგი ავტორია ძალზე საინტერესო ესეისტური წერილებისა ქართველ კლასიკოსთა შემოქმედების შესახებ. ამ წერილებში იგრძნობა მკვლევრის ფართო ერუდიცია, პუბლიცისტური ალღო და საკვლევი თემის ღრმა მგრძნობელობა. რიგ შემთხვევებში სიმონ ჩიქოვანი მეტად საგულისხმო დაკვირვებებს გვთავაზობს ქართველ მწერალთა შემოქმედებითი თავისებურებების ირგვლივ.

სიმონ ჩიქოვანის, როგორც კრიტიკოსის, თვალთახედვის არეში, უპირველეს ყოვლისა, მოქცეულია ილია ჭავჭავაძის მხატვრული სამყარო. ილიას შემოქმედების შესახებ სიმონ ჩიქოვანს დაწერილი აქვს ნარკვევი სახელწოდებით „ილია ჭავჭავაძის პოეტური მემკვიდრეობა“. ერთი წერილის ფარგლებში გავვიჭირდება ილიასადმი მიძღვნილი ვრცელი ნაშრომის პრობლემატიკაზე სრულად მსჯელობა, ამიტომაც ყურადღებას შევაჩერებთ მხოლოდ ერთ მონაკვეთზე - „ილია ჭავჭავაძე და გრიგოლ ორბელიანი“, რომელიც, ვფიქრობთ, საყურადღებოა ლიტერატურული ფაქტების ახლებური ანალიზის თვალსაზრისით.

ილია ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედებითი ურთიერთმიმართების საკითხი მთელი სიმწვავით დგება მე-19 ქართული ლიტერატურის ისტორიკოსის წინაშე. სიმონ ჩიქოვანის მართებული შეფასებით, „ამ ორი პოეტის მხატვრული თვისებების შედარება ნათელს მოჰფენს დღემდე ბუნდოვნად ახსნილი ქართული პოეზიის განვითარების ზოგიერთ საკითხს“ (ჩიქოვანი, 1983: 179). მართალია ე. წ. „მამათა და შვილთა ბრძოლის“ გახსენებისას ყველას ილია ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის პაექრობა ამოუტივდება, მაგრამ, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ილია გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედების დიდი დამფასებელია. ილიამ გრიგოლ ორბელიანს ქართული ენის თვითმპყრობელი

და მეუფე უწოდა. როგორც სიმონ ჩიქოვანი შენიშნავს, „ილია ჭავჭავაძის ადრინდელ ლექსებში გრიგოლ ორბელიანის პოეზიის გავლენა შეიმჩნევა, ეტყობა, რომ ახალაზრობაში ილიას ხიბლავდა მისი ამალღებული პოეტური აღწერები, ლექსიკა, და ამალღებული სინტაქსური წყობა, მაგრამ ილიასათვის ეს მიდრეკილება ორგანული არ იყო და მისი ნათესაობა გრიგოლ ორბელიანთან გარდამავალი და შემთხვევითი გახდა. მათი სიახლოვე უმთავრესად გარეგნულია და ეს ორი შემოქმედი სხვადასხვა, მოპირისპირე თვისებების მატარებელია. მათი პოეტური მრწამსი ერთმანეთის წინააღმდეგ არის მიმართული“ (ჩიქოვანი, 1983: 180).

საგულისხმოა, რომ სიმონ ჩიქოვანის დაკვირვებით გრიგოლ ორბელიანის პოეზიასთან ილიას აახლოებს პოეტური სინტაქსი, ამალღებული სტილი და რიტორიკული ფიგურების ხშირი გამოყენება. თუმცა კრიტიკოსის შენიშვნით, ილია უფრო მეტად პრაქტიკოსი პოეტია, რომლისთვისაც უფრო მნიშვნელოვანია ქმედითი ღონისძიებანი, ვიდრე პასიური სიტყვაკაზმული რიტორიკა, რომელსაც ლამაზი სიტყვების მონაცვლეობით მხოლოდ ყურის დატკობა შეუძლია.

არავინ დაობს იმაზე, რომ გრიგოლ ორბელიანი თავისი ქვეყნის პატრიოტია. მის პოეტურ სტრიქონებში სამშობლოს აწმყოთი შეწუხებული ლირიკოსი პოეტის წუხილი გამოსჭვივის. და მაინც, - გრიგოლ ორბელიანის „სადღეგრძელოსა“ და ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილის“ შედარებისას მკვლევარი დაასკვნის, რომ ორივე ნაწარამოები, მართალია, პატრიოტული სულისკვეთებისაა, მაგრამ მათ შორის დიდი სხვაობაა. ილიასათვის გმირული წარსული სახოტბო მოვლენა არ არის, იგი უფრო ანალიზის, განსჯის საგანია. წარსული ილიასთვის დღევანდებლობის დამხმარე ძალაა, „სადღეგრძელოში“ კი გმირული წარსულის პოეტური ხატებია შექმნილი და პოეტური ჩანაფიქრი უფრო მწიგნობრულია. სიმონ ჩიქოვანის თქმით, „გრიგოლ ორბელიანის „სადღეგრძელოსა“ და მის შესანიშნავ ლექსს „თამარ მეფის სახე ბეთანიის ეკლესიაში“ თავისი ბუნებით უპირისპირდება ილია ჭავჭავაძის ლექსი „ქართველის დედას“. ილია ჭავჭავაძე ეკამათება პოეზიაში უფროსი თაობის წარმომადგენელს და პატრიოტულ გრძნობას სრულიად ახალ გააზრებას აძლევს. თუ „სადღეგრძელოს“ ავტორი მისტიროდა ისტორიულ წარსულს და იქ ეძიებდა

ნაცნობ ადგილს განსასვენებლად, ილია ჭავჭავაძის აზრით, უმჯობესი იქნება თუ წარსულის გამო სევდაში არ ჩავცვივდებით“ (ჩიქოვანი, 1983: 185).

აქვე მოვიყვანთ პავლე ინგოროყვას წერილიდან ნაწყვეტს, სადაც მეცნიერი ილია ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის პოეზიის შესაძლო ნათესაობაზე გვესაუბრება: „როდესაც ვლაპარაკობთ ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილისა“ და გრიგოლ ორბელიანის „სადღეგრძელოს“ ზოგიერთ ხაზში ნათესაობის შესახებ, არ უნდა გვავიწყდებოდეს, რომ ეს ნათესაობა მხოლოდ და მხოლოდ ზოგიერთი ხაზით შემოიფარგლება. გრიგოლ ორბელიანის „სადღეგრძელოს“ დიაპაზონი გაცილებით უფრო ვიწროა, ვიდრე „აჩრდილისა“. ხოლო, რაც მთავარია, ილიამ „აჩრდილში“ სრულიად ახალ სიმაღლეზე აიყვანა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგია, და დაუკავშირა რა ერის განთავისუფლების საქმე შრომის განთავისუფლების საქმეს, - გარკვეული სამოქმედო პროგრამა დასახა“ (ინგოროყვა, 1963: 389).

უნდა ითქვას, რომ აღმოსავლური კილო თითქოს მემკვიდრეობად ერგო მე-19 საუკუნის მწერლებს. სპარსული პოეზიით სუნთქავდა ქართული პოეტური ენერგია და ეს ბუნებრივ დინებად მიიჩნეოდა. ილია ჭავჭავაძემ თავისი განსაკუთრებული შემართებით ხალხური პოეზია გაიხადა საკუთარი შემოქმედების მნიშვნელოვან მასაზრდოებელ წყაროდ. სიმონ ჩიქოვანი აღნიშნავს, რომ სიტყვა „ხალხური“, როგორც ერის უმრავლესობის აღმნიშვნელი ცნება, ილია ჭავჭავაძემ დაამკვიდრა ქართულ მწერლობაში.

სიმონ ჩიქოვანის აზრით, ხალხურობისადმი სწრაფვა განსხვავებულად აისახა გრიგოლ ორბელიანისა და ილია ჭავჭავაძის პოეზიაში. იგი ეკამათება ვახტანგ კოტეტიშვილს, რომელიც ილია ჭავჭავაძის პოეტური დემოკრატიზმის წყაროდ გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედებას მიიჩნევს. „გრიგოლ ორბელიანიც არ უარყოფდა ხალხურ პოეზიას და მდაბიური კილოც არ იყო მისთვის სავსებით უცხო, მაგრამ მუხამბაზების ავტორის დემოკრატიული ელფერის მქონე ლექსი არ შეიძლება ჩაითვალოს ილია ჭავჭავაძის პოეზიაში გამოვლენილი ხალხურობის წინამორბედად, როგორც ეს მწერალ ვახტანგ კოტეტიშვილს მიაჩნდა. მართლაც, გრიგოლ ორბელიანს

ძლიერ უყვარდა თბილისელ ხელოსანთა მიერ შექმნილი ნახევრად ხალხური პოეზია და მათი წინამორბედი, ბრწყინვალე პოეტი საიათნოვა. „სადღეგრძელოს“ ავტორი ყარაჩოხელთა პოეზიასთან ერთგვარ სულიერ ნათესაობას გრძნობდა, ამგვარი ლექსების დემოკრატიული ელფერის მატარებელი ეპიკურიზმი მოსწონდა კიდევ. მაგრამ ილიას ხალხური პოეზიის ეს გზა არ ხიბლავდა. მას არ მოსწონდა „კილო მუხამბაზისა, კინტოს კილო, კილო შუაბაზრისა“ (ჩიქოვანი, 1983: 189). სიმონ ჩიქოვანი მარჯვედ ნათელყოფს ხალხური პოეზიისადმი ილია ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედებით მიმართების განმასხვავებელ ნიშნებს. მისი შეხედულებით დემოკრატიზმი ილიასან განსხვავებული ფორმით ვლინდება და მისთვის უცხოა გრიგოლ ორბელიანის პოეზიის ყარაჩოხელრი კილო. ილიამ მიზნად დაისახა ერთი მხრივ ქართულ პოეზიაში ეროვნული სულისკვეთების გაძლიერება, ხოლო მეორე მხრივ აღმოსვლური მუხამბაზების, ყათაიების, მუსტაზადების, მაჯამების, ბაიათების პოეტიკის განდევნა და ქართული ლექსის ევროპეიზაცია.

ილია ჭავჭავაძესა და გრიგოლ ორბელიანზე საუბრისას გასათვალისწინებელია მათი დამოკიდებულება სალიტერატურო ენის საკითხისადმი. სიმონ ჩიქოვანის მართებული აზრით, მართალია, ილია წინააღმდეგი იყო მამათა თაობის წარმომადგენლების მიერ არქაული სტილის მიზანმიმართულად, ხელოვნურად ხმარებისა ლირიკულ პოეზიაში, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ილიასთვის არ იყო უცხო არქაული ფორმების გამოყენება საკუთარ პოეზიაში. ამასთანავე არც გრიგოლ ორბელიანისთვის იყო მიუღებელი ხალხური პოეზიის სისადავე. სიმონ ჩიქოვანი სამართლიანად აღნიშნავს: „მართალია, გრიგოლ ორბელიანი ძველ ორთოგრაფიას იცავდა, ხშირად ძველ გრამატიკულ ფორმებს იყენებდა და ქართულ ანბანში ცვლილებების შეტანას არ თანაუგრძნობდა, მაგრამ მისი პოეტური მეტყველების მთლიანად არქაულად და მწიგნობრულად გამოცხადება არ არის მართებული. „სადღეგრძელოს“ ავტორის სამწერლო ენას ახასიათებდა ხალხური

მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სილაღე, პოეტური თქმის ლაპიდარობა და სიტყვის არტისტული მოქნევა. „სადღეგრძელოს“ ავტორის პოეტურ სტილში შეიმჩნევა ენობრივი სისადავე, ელასტიურობა, ხალხური სასაუბრო ენის სხარტულობა და ფრთიანობა“ (ჩიქოვანი, 1983: 195). სიმონ ჩიქოვანი დამაჯერებლად ნათელყოფს, რომ პოეტური ენის საკითხებში გრიგოლ ორბელიანსა და ილია ჭავჭავაძეს შორის არ არსებობდა პოზიციათა დიამეტრული სხვაობა, ოღონდაც გრიგოლ ორბელიანი ერთგვარად ბოჰემური წრის საუბარში შემჩნეული ინტონაციით ქმნიდა ხალხურობის შთაბეჭდილებას პოეზიაში, ილია ჭავჭავაძე უფრო სალიტერატურო ენის ბუნებაში ახდენდა გარდატეხას სალიტერატურო ენის ფონდში გლეხური, ხალხური მეტყველებიდან ახალი ლექსიკური მასალის შემოტანით.

სიმონ ჩიქოვანის დამსახურებაა ის, რომ მან ილია ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის ლიტერატურული ურთიერთმიმართების თაობაზე რამდენიმე ისეთი დაკვირვება წარმოადგინა, რომელიც შემდგომში შესაძლოა ბიძგის მიმცემი გახდეს არაერთი საკითხის უფრო ღრმა კვლევისათვის.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ინგოროყვა, 1963: პ. ინგოროყვა, თხზულებათა კრებული ტ. I, თბ., 1963;

ჩიქოვანი, 1983: ს. ჩიქოვანი, ოთხტომეული, ტომი III. 1983.

Tea Sumbadze

The problem of literary relationship between Ilia Chavchavadze and Grigol Orbeliani in the thought of Simon Chikovani

One of the important part of the famous Georgian poet Simon Chikovani's literary heritage is the essayist letters, which refer to the works of classics of Georgian poetry. The present article analyzes Simon Chikovani's views on Ilia Chavchavadze's poetry. The main issue discussed here is “Ilia Chavchavadze and Grigol Orbeliani”. S. Chikovani argues with relevant examples that the influence of Grigol Orbeliani was evident in Ilia Chavchavadze's poetry in the early years. However, this proximity is external and their poetic beliefs are mostly contradictory. Simon Chikovani analyzes the influence of folk poetry in the works of Ilia Chavchavadze and Grigol Orbeliani, as well as he talks about the use of archaic forms in the creation of these two lyricists.